

Вступне слово

Героїня цього роману Ліліана — нащадок старовинного українського роду, що пустив коріння на узбережжі Азовського моря. З кінця сімнадцятого сторіччя її предки відбудували фортецю, а потім місто Таганрог. У вісімнадцятому сторіччі ці землі були частиною Січі: спочатку Кальміуської, а згодом Яланецької паланки. Лише після передачі Таганрога до Землі Війська Донського та підписання Кучук-Кайнарджійського мирного договору території приєднали до Російської імперії.

Після більшовицького перевороту 1917 року в Таганрозькому окрузі українці становили більш як сімдесят відсотків від усього населення. Тому закономірно, що він був прилучений до Української РСР. Однак у 1926 році Таганрог приєднали знову до Росії. А українці, які залишилися на тій території, під тиском політики зросійщення забували про славетну історію своїх предків. Частина з них із часом перетворилася на манкуртів.

То навіщо ж тоді авторові треба було переносити події на російські терени? Адже більшість розкиданих через забанки Росії українців уже й не згадують про своє походження, а часом — соромляться його. І це гірка правда. Проте наша доля (радше, недоля) — мати поряд з країною неадекватного сусіда. І тому надважливо відшукувати на тій території навіть невпевнені паростки адекватності, які б дали змогу після Перемоги створити вздовж кордонів країни буферну безпекову зону. Чи буде це аналог агресивного сектору Гази,

або, навпаки, мешканці на теренах тих утворень виявляться поміркованішими, залежить від багатьох чинників. Однак і від нас також. Якщо ховати голову в пісок ненависті й не збирати по крихті серед рабськи покійного, інфікованого імперською величчю натовпу тих людей, котрі зберегли почуття гідності, волелюбність і здатність протистояти облудній пропаганді, ми залишимо нащадкам перспективи перманентних воєн з ненаситною ордою. Одна з ідей цього роману — спонукати нас шукати і знаходити тих, хто ще не забув своє коріння. Або, як то сталося з головною героїнею, допомогти повернути пам'ять про нього.

Ліліані поталанило народитися в сім'ї, що мала свою Берегиню Роду — тітку Лілію. Вона й посприяла відродженню генетичної пам'яті дівчини. Життєві потрясіння тричі змінювали особистість героїні. Ці випробування разом з містичними подіями несподівано пробудили особливу Силу, що примусила дівчину виринути з комфортного буття, заколисаною отрутою брехні. За усіма перетвореннями Ліліані з портрета спостерігали очі Таємничої Дами...

Розділ перший

Сходинки стогнали і кректали під ногами, коли Ліліана неквапом піднімалася на мансарду. Їхні хрипкі зітхання на мить збудили в ній примару дитячого переляку, що колись супроводжував її на цих сходах. Як давно це було...

* * *

Коли тато Василь планував їхати у відрядження, Ліліану відвозили до тітоньки Лілі, його старшої сестри. Мамі часом доводилося чергувати вночі у пологовому будинку, тож вона боялася залишати маленьку доньку на самоті. А ось дівчинка тоді й не знала, що її лякало більше: опинитися вночі самій у квартирі багатоповерхівки чи засинати на мансарді старого приватного будинку. На жаль, бажаннями дитини ніхто не цікавився.

Перед від'їздом батько щоразу співав:

*Моя ти Квіточко-Квітуню,
Йдемо разом до бабуні;
Швидше одягай берет
Та кофтинку — і вперед!*

Він любив римувати і каламбурити, хоч і не завжди вдало. Але цією пісенькою пишався: в ній кожне слово мало певний сенс. Василь сам обирав ім'я доньці, але частіше ніжно називав її «моя Квіточка». Одного разу з чергового відрядження він привіз їй червоного берета з кудлатим жовтим помпоном,

схожим на квітку, що тільки-но розпустилася. Берет виявився справжнім довгожителем. Час не міг завдати йому жодної шкоди. Навіть спроби шестирічної Ліліани випрати його в калюжі, коли хлопчики, бавлячись, використали берет замість диска, не змінили його форми. Лише сонце трохи згасило зухвало-червоний колір пелюсток. Екстремальне ж прання у брудній калабані знищило пухнастість помпона: відтоді він нагадував дреди африканця, перефарбованого на блондина. Найгірше, що беретик неначе зростав разом із дівчинкою. Квітка прикрасила її голову в дитячому садочку, а позбутись її вдалося аж у четвертому класі, та й то після несподіваного для батька і матері бунту. Першого, бо Ліліана росла спокійною і поступливою дитиною. Однак, коли дівчинка вирушала до тітоньки, квітка-капельюшок знову посідала почесне місце серед руських кучериків, адже надзвичайно подобалася тітоньці Лілі.

Узагалі-то Ліліана не відразу навчилася називати її тіткою. Спочатку в неї раз у раз зривалося зрадницьке «бабуся». І не дивно. Тітонька виявилася набагато старшою за батьків дівчинки. То й вигляд мала відповідний. Тож слова пісеньки про «бабуню» були слухні. Як пояснив тато, він — пізня дитина, бо народився, коли його старшій сестрі виповнилося майже двадцять. Ліліана з'явилася на світ, коли тато мав тридцять. Василя після закінчення інституту відправили працювати туди, «де дідько на добраніч каже». Де це — Ліліана так і не дізналася. Лише повернувшись до столиці з тих утаємничених країв, він познайомився зі значно молодшою за нього Вірою, закохався і, нарешті, одружився. Коли ж Квіточці виповнилося п'ять, родина переїхала на батьківщину тата, до міста на березі Азовського моря. Там він отримав підвищення і відомчу двокімнатну квартиру з перспективою розширення. Щоправда, перспектива так і залишилася нею на багато років...

Ліліана з мамою не відразу звикли до нового міста. Після галасливо-метушливої Москви малолюдні вулички містечка,

що влітку хоч і потопали у зелені, та все одно пашіли жаром од спеки, а взимку були пронизані різкими вітрами з моря, навіювали нудьгу. До того ж, дівчинка аж надто сумувала за бабусею та дідусем, з якими мешкала до переїзду. Маму, навпаки, розлучення з батьками деякий час тішило. Їй набридло бурчання літнього батька. Тестя не влаштовували недостатні, на його думку, заробітки Василя і його майже безперервні відрядження, тож свою жовч він зливав на доньку:

— Ні тобі грошей, ні допомоги по дому, — бурчав дідусь. — Так ще й, бачте, не п'є...

Останнє найбільше дратувало батька Віри, який вельми товаришував з оковитою.

Тещу, можливо, теж не задовольняли доходи зятя. Але те, що він був добропорядним чоловіком, мав спокійну вдачу, крім того, обожнював маленьку донечку з дружиною, змирило її з появою нового члена сім'ї. Поготів зять дозволяв своїм жінкам керувати собою у побуті. Ще й на тестя Василь впливав краще за крижаний душ. Після повернення зятя з відрядження невеличка квартирка ставала наче меншою, але водночас зіщулювався та стишувався дідусь. І майже не пив, бо доньчиного чоловіка чомусь побоювався. Так що, попри стереотипи, теща, на відміну від тестя, чудово ладнала зі зятем. А ось із Вірою у неї постійно спалахували конфлікти, особливо щодо виховання внучки. Інколи, за відсутності зятя, траплялись і кухонні баталії. Отже, коли Василеві запропонували нову посаду зі житлом та вдвічі більшою зарплатою, бабуса з дідусем умовили дочку погодитися на переїзд. Спочатку і мама Ліліани сприйняла власну квартиру, наче подарунок долі. Коли ж ейфорія незалежного життя зникла, молодій жінці стало страшенно не вистачати посиденьок із подругами. А ще — театрів і музеїв. Ні, вона їх майже не відвідувала, коли жила у столиці, проте тепер часто-густо згадувала про них з незрозумілою тугою.

Одного дня мама Віра, миючи посуд, зітхнула:

— Діра... Господи, яка ж тут діра...

— Де? — жваво відгукнулася Ліліана, озираючи крихітну кухоньку і заглядаючи в пошуках дірки у кожен вільний куточок.

— Навколо... — мама трагічно закотила очі.

Дівчинка простежила за її поглядом і втупилася в білу стелю.

— Нема дірки! Ніде! Подивися!

Мама розреготалася:

— Моя ти розумничко! Можливо, я і справді ще не все оглянула? Тоді рушаймо на екскурсію містом.

Цього дня вони довго блукали вуличками, що ховалися в тіні акацій, кленів, а подекуди й абрикосів, і обережно переступали стиглі плоди. Помаранчеві кульки щедро осипались і намагалися гепнути по спині. Вони розкочувалися, немов маленькі яскраві сонечка, по розпеченому асфальту, зариваючись у пилюку на узбіччі дороги. Найдивнішим для дівчинки було те, що перехожі не звертали на них уваги. Вони розчавлювали абрикоси ногами, вочевидь, не маючи бажання піднімати стиглі плоди. Це вражало дівчинку, яка до своїх п'яти років устигла втямити: гроші (а бабуся ж казала, що фрукти коштують чимало!) під ногами не валяються... І раптом така байдужість дорослих до помаранчевої смакоти! Лише дехто зупинявся на мить, аби витерти взуття від золотистого соку, що бризкав з-під оксамитової шкірки. А Ліліана втриматися не могла: тільки-но мама завмирала біля вітрини крамниці, або відволікалася, запитуючи у перехожих дорогу, як дівчинка, стрімко нахилившись, хапала спокусливий плід і непомітно ховала в одній із кишень. Дві великі окантовані червоним мереживом кишеньки були родзинкою декору білої дитячої сукенки у червоний горошок із червоним мереживним пояском. З часом вони розпухли і тишили Ліліану своєю вагою. Як з'ясувалося згодом — даремно...

Серед невеличкого парку в приватному секторі (а він займав майже половину міста) мама нарешті відшукала непоказний білий флігель під зеленим дахом і з віконницями такого самого кольору, що й покрівля.

— Ми тут ще не були, — повідомила вона, хоча Ліліана знала це й без підказки. — В цьому будинку народився відомий письменник Чехов. Зайдемо до музею?

— Зайдемо... — погодилася втомлена донька. За кілька хвилин перед цим вона почала обмірковувати план: одразу голосно зарюмсати чи спробувати жалібно поскиглити: «У мене ніжки болять... Я вже хочу додому!..». Перший спосіб був дієвішим, бо мама часом не звертала уваги на її скиглення. Однак і небезпечнішим, адже міг викликати спалах гніву. Мама була жінкою імпульсивною, що потребувало від дівчинки вміння враховувати її настрій і обирати правильну тактику поведінки. На щастя, невеличкий будиночок, що причаївся у тіні дерев, обіцяв прохолоду і затишок, тож необхідність умовлянь про відпочинок зникла сама собою.

Сонна білетерка була не стільки здивована, як роздратована відвідувачами, котрі порушили її спокій.

— Екскурсовода нема, — повідомила вона з надією у голосі, розраховуючи, мабуть, що красива молода жінка та дівчинка в ошатній сукні з пишними кишеньками-воланами передумають і зникнуть.

Однак Віра була налаштована рішуче.

— Я вмю читати. Сподіваюся, поряд із експонатами є таблички з короткими поясненнями?

— Звісно! Тільки нічого не чіпайте руками! — змирилася білетерка, простягаючи сірий прямокутник. Мама відразу передала квиточок Ліліані.

Спочатку Віра намагалася розповідати дочці про письменника, періодично зчитуючи підписи під експонатами. Але очманілий погляд утомленої п'ятирічної дитини незабаром охолодив її запал. І причиною тому була не лише втома. П'ятирічній дитині важко второпати, що цікавого можна

знайти серед звичайних побутових речей, меблів або фотографій. Та ще й чорно-білих, а не кольорових. Їй сподобалися тільки блискучий самовар і старовинний годинник з маятником — а потому очка малої відразу згасли.

— Матусю, можна, я трошки посиджу в тому кріслі, — жалібно проскавучала Ліліана.

Віра, роздумуючи, перевела погляд з наповнених сльозами очей дитини на написи, що охороняють експонати. Потім — на старовинне дерев'яне крісло на вигнутих ніжках. Над кріслом таблички не було, адже воно стояло посеред кімнати біля столу. Жінка розуміла, що втомлена дочка не дозволить їй оглянути експозицію.

— Добре, посидь трошки, — здалася мама, але про всяк випадок додала пошепки:

— Але не чіпай крісло руками...

— Не буду, — пообіцяла Ліліана, нітрохи не замислюючись, як вона зможе піднятися на нього, не торкаючись руками.

Кілька хвилин донька спостерігала за маминою спиною, що рухалася від однієї вітрини до іншої. І навіть спробувала, доки не бачить мама, підкріпитись абрикосами. Раніше їй не вдавалося зробити цього, оскільки пам'ятала застереження про шкоду немитих фруктів. Зазвичай та шкода зникала сама собою, якщо з'їсти фрукти потай од батьківських очей. Однак третій абрикос виявився кислим, і Ліліана знову поклатла надкушений плід у кишеню. Годинник заколисував монотонним «тік-так», і коли мамина спина зникла за дверима іншої кімнати, дівчинка, почовгавши сідничками, аби вмотитися зручніше, опустила голову на скатертину, що покривала стіл. «Це ж голова, а не руки. А я руками не торкаюся...» — подумала Ліліана, перш ніж поринути у благодатну безодню солодкого сну.

— Що ви собі дозволяєте?! — несамовитий крик безжально вирвав дівчинку з яскравих видінь, де вона майже підпливала серед теплих хвиль до абрикоса, що гойдався на білих гребенях, наче м'яч.

Ліліана за життя не бачила таких величезних плодів. Та й плавати не вміла. А на море, що було зовсім поряд, вона лише мріяла потрапити. Батьки чомусь не знаходили часу, щоб відвезти до нього дівчинку. Тато був страшенно зайнятий, приймаючи справи, а мама називала це море болотом. І ось нарешті уві сні ніжні хвилі пестили її тіло й самі несли до надзвичайно солодкого (а дівчинка знала це напевно!) абрикоса, який спокусливо виблискував мокрою помаранчевою шкіркою. Ліліана вже відкрила рота, щоб зубами вчепитись у його бік, коли...

— Це ж е-ек-спонат! — голос білетерки перевершував звук бойової труби, що видає сигнал тривоги. А сама вона тепер більше нагадувала розлючену фурію, а не сонливо-доброзичливу пенсіонерку.

На її крик майже одночасно з двох протилежних дверей увірвалися мама та незнайомий чоловік. Мама миттєво висмикнула Ліліану з крісла. Донька від страху і несподіванки голосно заридала. Очевидно, її плач та переляк на красивому обличчі молоді жінки пом'якшили серце чоловіка, який раптом з'явився у кімнаті, бо він почав сварити білетерку:

— А де ви були в цей час?

— За касою!

— Щось я не помітив біля каси черги...

— Та ж я...

— Згідно з інструкцією, ви повинні закрити касу і сидіти на стільці біля дверей до експозиції, якщо нема екскурсовода!

— А згідно зі штатним розкладом у нас має бути доглядач... — білетерка виявилася не такою простою.

— Ви ж знаєте — ми шукаємо...

— А хто піде за такі гроші? Та ще й платню затримуєте!

— Але ж це не від мене залежить... — чоловік почав виправдовуватися.

Мама, не чекаючи закінчення суперечки, тихенько повела за собою до дверей заплакану Ліліану. Останнє, що вони

почули, коли вийшли за браму музею, — це новий, частково приглушений відстанню, крик тривожної труби:

— Дивіться: ця маленька погань заялозила оббивку крісла!

— Що ти там наробила? — мама боляче смикнула Ліліану за руку і прискорила крок. — Я ж просила тебе ні до чого не торкатися руками!

— Я не чі-па-ла, — все ще схлипуючи, відповіла дівчинка.

— Але там щось забруднено.

— Це не я! — одвічне виправдання дітей, які наробили капостей, виявилось брехнею. Хоча Ліліана про це ще не здогадувалася.

Вони вирушили додому спочатку пішки, а потім автобусом і за час подорожі майже заспокоїлися. Вже біля дверей квартири, коли мама, шукаючи в сумочці ключ, опустила очі, вона помітила величезну помаранчеву пляму на білій кишенці ошатної сукні. Вочевидь, сік од розчавлених у кишені абрикосів залишив відбиток не лише на сукні, а й на музейному кріслі. Що саме розгнівало жінку, яка легко спалахнула: забруднена сукня, постраждалий експонат або неможливість сповна насолодитися відвідуванням музею — донька так і не дізналася. Щойно мати завела Ліліану в квартиру, тільки-но щільно прикрила вхідні двері, як дівчинка скрикнула від болю. Мама кілька разів дзвінко ляснула по сідничках так, що ті стали червонішими за щоки розгніваної жінки і яскравішими за злощасну пляму на сукні.

Василь повернувся з роботи раніше, ніж звичайно, але скандалу не застав. Дружина мирно дзвеніла посудом, а дочка сиділа з лялькою біля ящика з іграшками. Однак те, що дівчинка не помчала, підстрибуючи, йому назустріч, а він очікував саме на таку реакцію, здивувало його. Та коли батько підійшов ближче, то вмить примітив припухлі очі дитини.

— А чому моя Квіточка плакала? Хто тебе образив?

Передзвін посуду на кухні згас.

— О, який сюрприз! Ти сьогодні так рано... — дружина, радісно щебечучи, поспішила до чоловіка. При цьому мимоволі

стривожено поглядала на Ліліану. Чоловік, хоч і на десять років старший за неї, не був деспотом і дозволяв молодій дружині керувати домом та фінансами. Проте було два пункти, які Віра мала поважати і не порушувати: ставлення до його роботи та беззаперечна любов до донечки. Тому про насильство до дитини не могло бути й мови. Інакше гнів чоловіка ставав непередбачуваним — жінка інтуїтивно відчувала це.

— То що сталося? — спитав батько у дружини, підхопивши на руки свою принцесу.

— Запитай у неї...

— Квіточко, ти чому плакала? — батько знову звернувся до дівчинки, здуваючи пухнасті завитки волосся, і цмокнув у чоло.

Ліліана подивилася на незвично напружене обличчя матері й несподівано для всіх, та й для себе теж, збрехала:

— Я дуже сумую за бабусею... І за дідусем також...

Очі дівчинки при цьому перетворилися на два вологих озерця. Втім, за кілька хвилин вона й сама повірила, ніби їй сумно лише тому, що поряд нема любої бабусі.

Мама зітхнула з полегшенням. А батько замислився, погладжуючи доньку по голові. За кілька хвилин він, мабуть, щось вирішив, бо усміхнувся і запропонував Ліліані побудувати з Лего палац для Барбі. Поки вони вовтузилися на килимку, мама накрила стіл. І тільки в кінці вечері тато, підливаючи чай, сказав:

— Їй бракує любові рідних...

Дружина зрозуміла, про кого мова, але не заперечувала і дивилася на чоловіка, очікуючи продовження.

— Тому ми повинні розширити наше сімейне коло, — мовив він.

— Як саме? Ти хочеш перевезти сюди моїх батьків? У двокімнатну квартиру?

— Ні, звісно. Думаю, вони не погодяться.

— Авжеж! Їм ще кілька років до пенсії. Та й проміняти столицю на цю діру... На таку жертву вони не підуть навіть заради улюбленої внучки.

— Я згадав не про них. Мабуть, настав час відновлювати розірвані стосунки...

— До неї я не піду! — перервала чоловіка Віра, спалахуючи та відставаючи горнятко.

— Заспокойся. Не збираюся тебе силою тягнути до неї. Ми завтра вдвох з Квіточкою відвідаємо Лілю.

— Думаєш, вона тобі пробачила?

— Це не я, а ти посварилася з нею. І якби не твої примхи та моя зайнятість — ми б давно спілкувалися. Тепер живемо в одному місті. Гріх не помиритися, — Василь підвівся з-за столу, подаючи знак, що розмова закінчена. І майже не звертав уваги на те, як молода дружина сердито жбурляла посуд у мийку.

Наступного дня Ліліана з батьком підійшли до старого дерев'яного паркану, який де-не-де зберіг залишки облупленої зеленої фарби. Будинок, що був за парканом, вразив дівчинку. Він відрізнявся серед однотипних будівель із червоної цегли не лише тим, що мав мезонін із двома дерев'яними балкончиками. Будинок був поділений на дві частини і, як згодом дізналася Ліліана, мав два окремі виходи. Одна його частина була відштукатурена й забарвлена у білий колір. А зелений дах, що майже зливався з кроною величезного горіха перед ним, і такі ж зелені віконниці нагадали дівчинці музей, який вони з мамою відвідували напередодні. Від цього Ліліана трохи напружилася. Та коли вона глянула на іншу частину будинку, мимовільний страх витіснив неприємні спогади попереднього дня. На другій половині гнучкі гілки плюща боролися за світло і простір з кучерявою ліаною, обплітаючи стіни й балкон щільною смарагдовою масою. Листя плюща наче лускою покривало віконце на першому поверсі, тож було незрозуміло, чи зяяло воно пусткою, чи між листочками чорніло, відсвічуючи, скло. З балкона неохайним лахміттям звисала ліана, плутаючись між перилами. І тільки під самим дахом крізь просвіти в суцільному зеленому килимі червоніла

цегла, а балконні двері відбивали сонячний промінь уцілілим склом. Ця частина будинку нагадувала волохате однооке чудовисько, тому лякала своєю занедбаністю і дикістю.

На щастя, тато підвів її до хвіртки іншої, симпатичнішої половини. Він кілька разів натиснув на дзвінок і завмер із ледь помітною сумною посмішкою. Ліліана відчувала, що тато хвилюється.

Ще дорогою він пояснив доньці, куди вони прямують.

— Ти познайомишся з моєю рідною сестрою, а твоєю тіткою Лілею.

— А чому ми до неї раніше не приїжджали?

— Бо я був дуже зайнятий. А влітку, ти пам'ятаєш, ми зазвичай їздили на Чорне море. Мама не любить Азовського, — ухильно відповів тато.

— Так, я знаю. Вона його болотом називає...

— Ну і даремно. Я прийняв справи й відтепер матиму більше часу, тож ми обов'язково поїдемо на море. Хочеш?

— Дуже! А давай сьогодні!

— Ні, сьогодні ми йдемо у гості.

— А чому мама з нами не пішла?

— Ну, ти знаєш... Ти ж іноді сварився зі своїми подругами?

— Так. Якщо вони жадібні або ображають, обзивають...

— Ось... Коли тебе ще не було, мама й тітка Ліля посварились. Але я не хотів би, щоб ти розпитувала про це тітоньку.

— Добре, не буду, — донька була не за віком кмітлива. — А чому вони знову не потоваришують? Ми з дівчатами швидко миримось.

— І правильно робите. У дорослих усе, на жаль, складніше.

Ліліана замислилася над словами батька й кілька хвилин помовчала, але незабаром знову защебетала:

— А яка вона — тітка Ліля?

— Зараз побачиш.

— А вона добра?

— Звісно! Однак може бути суворою, якщо ти бешкетуватимеш.

ЗМІСТ

Вступне слово	5
Розділ перший	7
Розділ другий.....	60
Розділ третій	95
Розділ четвертий.....	173
Розділ п'ятий	209
Розділ шостий.....	278